

Peníze.

Hospodářská hodnota hospodářských statků dochází obecnějšího a konkrétnějšího výrazu při směnách statků a vyjadřuje se číselně cenami, a to cenami stanovenými jednotně, násobky téže společné jednice měrné, totiž zvoleným určitým množstvím téhož statku. Tomuto statku, jehož hodnotou měříme hodnoty všech ostatních statků, říká se peníze. Při směnách jest zároveň tento statek společným prostředníkem, tak že se různé hospodářské statky nesměňují za dnešní doby téměř nikdy přímo mezi sebou, nýbrž nejprve se oba smění za peníze a pak teprve smění se nabyté peníze za původní dva statky. Za tento statek, který se uchytí jako společné měnidlo a stal se pak obecnou měrou hodnot všech statků, býval volen nejčastěji některý drahý kov, v novější době hlavně zlato, až teprve v nejnovějším vývoji objevují se i peníze bez vlastní vnitřní látkové hodnoty, zakládající při platech z uskutečněných směn jen jakýsi společenský nebo snad i veřejnoprávní nárok, aby byly přijaty ve své udané ceně, což za pravidelných případů znamená, že zakládají nárok na určité množství všech ostatních statků v poměru jejich cen.

Ale jakkoli je tato základní myšlenka peněz průhledná a jednoduchá, je instituce peněz v mnohém směru dosud polem málo probádaným a působí světu časem hodně starostí.

Nás zde zajímá zatím problém jeden: který je poměr mezi skutečným kapitálem peněžním, to jest představovaným plnoobsažnými kovovými penězi v některé zemi obíhajícími, a mezi úspornými kapitály, jež jsou vykazovány úhrnně u peněžních ústavů v zemi jako pohledávky vkladatelů.

Pohledme nejprve na skutečné peněžní kapitály. V zemi nemusí býti ani zdaleka takové množství peněz jako je peněžní úhrn všech nákupů producentů k účelům produkčním v normálním období produkčním, po němž podnikatel zase peníze za prodané tovary tržní; vždyť při nákupu vydané jeho peníze dostanou se ihned do rukou druhých kupeců a slouží opět novým nákupům. Podobně se děje při nákupech konsumentů, tak že stačí i tu mnohem menší množství peněz, než je důchodů, jimiž se spotřební statky kupují. Říkává se, že čím rychleji se peníze obracejí, tím že je třeba menší množství peněžního oběhiva.

Kupuje-li výrobce a opatřuje si produkční potřeby za vypůjčené peníze, musí býti opatrným ve dvojím směru: musí míti jistotu, že mu bude oběžný kapitál, potřebný na suroviny, mzdy a ostatní běžné výlohy, ponechán aspoň po celou dobu produkční, kdežto peněžní kapitál věnovaný na trvalejší zařízení musí býti dlouhodobý. Nedbá-li těchto opatrností, může upadnouti v nesnáze platební, v nedostatek peněz anebo jiného ihned zpeněžitelného majetku.

Obdobné nebezpečí hrozí peněžním ústavům, jež poskytují podnikatelům z úsporných kapitálů úvěry. Nemusí sice chovati stále pohotově v penězích všechny přijaté vklady a stačí v pravidelných dobách poměrně malé hotovosti, jak zkušenost učí, na uspokojení těch vkladatelů, kteří si vklady vybírají zpět, ale přes to musí dbáti, aby zachovávaly aspoň poměrnou pohotovost čili likviditu tím, že poskytují úvěry vypověditelné. Také peníze vkladatelů stěhují se tedy téměř všechny v krátkku z bank do oběhu a konají svoji funkci znovu.

Ještě větší nebezpečí nepohotovosti — nepohotovosti oběžných aktiv vůbec a s nimi ruku v ruce jdoucí nepohotovosti peněžní — hrozí bankám, jež povolují větší úvěry, než mají vlastních volných kapitálů a vkladů, poněvadž napětí je tu ještě větší než v případě předešlém. Ale pokud se týče zásadních otázek theorie peněz a úvěru, není ani proti těmto uměle vytvořeným úvěrovým kapitálům námitek.

Ve všech uvedených aplikacích peněz je třeba dobře lišiti případ, kde jsou peníze pouhým prostředníkem směn anebo vlastně plateb po směnách a při vypořádání jednostranných závazků platebních, kde tedy jde o soukromohospodářský převod trvacího nároku již dříve vzniklého z rukou jednoho vlastníka do rukou nového vlastníka, od případu, kde se zakládá nárok nový, kde výdaj peněz znamená zároveň rozmnožení trvajících nároků, aniž by se na druhé straně také rozmnožily statky, na něž se nároky všech držitelů peněz vztahují.

V prvním případě nejlépe by vyhovovaly svému účelu nějaké peníze žirální, účetní, jako nejpohyblivější, nebo notálně peníze poukazní, jako jsou »náhražky« peněz: šeky a kovem neuhrazené a nesměnitelné bankovky, v oběhu jsoucí. U obojích těchto peněz není totiž nebezpečí, že by rušivě zasahovaly při své funkci jako míra hodnot a prostředník směn a plateb mimo to ještě nevídaným vlivem do cenového vývoje statků, ač mají

býti v tomto směru pouhým indiferentním prostředníkem. Vždyť by »hodnota« jejich byla ryze reflexní, představuje sice v podstatě všeobecně uznávaný nárok, pohledávku na určité množství všech ostatních statků dle platných poměrů cenových, ale své »vlastní« nějaké hodnoty, jež by se mohla sama v sobě měnit, tyto peníze nemají. Kdežto u peněz kovových s vlastní vnitřní hodnotou, je vždy nebezpečí, že sama cena kovu, z něhož jsou raženy, se pošine a tím rušivě zasáhne do vývoje cenového, jak je dán poměry na straně ostatních statků. Ale za to je u oněch žirálních peněz nebezpečí jiné, že by se takovéto poukazní peníze »vydávaly« i tenkrát, kdyby nebylo nijakého trvajících nároku, kde by se takovýto nárok zakládal nově a tím se vskutku mohlo zasahovati rušivě v poměr cenový statků. Je to známý případ inflace peněz z podnětu státu a mohl by nastati také u bank povoláním soukromohospodářských svrchu zmíněných účetních kapitálů ryze úvěrových a poskytováním notálních zá-půjček bankami cedulovými na úvěry ryze osobní nebo na směnky finanční.

Poskytne-li obchodní banka ryze osobní úvěr nad své vlastní a svěřené jmění, ale proplácí jej kurantními penězi, což prakticky znamená, že nejprve prodá své nově vydávané akcepty, a pak tyto peníze rozpůjčí, tvoří takovéto úvěry v jejich účtech položky průběžné: na straně pasiv je akcept, na straně aktiv jsou zprvu přijaté peníze a později pohledávka vůči dlužníkovi, jemuž byl úvěr tímto způsobem povolen. Povoluje-li banka takovéto úvěry, může tak učiniti jen v mezích a na vrub své likvidity, platební pohotovosti, a ovšem v mezích celkové likvidity peněžního trhu — jinak by sotva mohla své akcepty výhodně prodati — a zřetel na tuto pohotovost je v pravidelných případech dostatečnou brzdou a ochranou, aby se tohoto úvěru nezneužívalo, třeba snad zisk na rozdílu úrokovém byl sebe lákavější. Poskytuje-li obchodní banka takovéto umělé úvěry jako ryze osobní nebo eskomptem směnek finančních, to jest eskomptem směnek bez podkladu pohledávek za zboží, anebo vůbec jako úvěry nelombardní, to jest nikoli na zástavu zboží anebo cenných papírů, v tomto druhém případě ne tedy na podkladě již existujících úspor-ných kapitálů, a nevyplácí je kurentními penězi, nýbrž dovolu-je na sebe vydávati šeky a směnky, jako je v Anglii zvykem, že banka povoluje klientovi třeba i ryze osobní úvěr do udané výše, jímž může jakkoli disponovati — pak je vskutku sice nebezpečí

inflace úvěrové, ale i tu je břemeno úrokové, k němuž se dlužník vůči bance zavazuje, za pravidelných okolností dostatečnou brzdou proti výstřelkům. U žirových účtů v pravém slova smyslu, kde majitel takového účtu u banky musil složit příslušný peníz hotově, není nebezpečí, že by se zneužilo těchto žirových převodů, konají-li funkci peněz, a není ani nebezpečí, že by se způsobila inflace přeměnou úsporných kapitálů, jež mají sloužiti podnikání dlouhodobému a jsou pro ně nezbytným a jediným pramenem kapitálovým, v kapitály žirove, peněžní, pouze prostředkování plateb a nejvýše jen krátkodobým úvěrům sloužící, neboť žirové účty jsou bezúročné a nikdo nebude na ně ukládati kapitálu zbytečně mnoho.

Cedulové banky mají při povolování takovýchto »umělých«
úvěrů, novou kupní sílu zakládajících, i při eskomptu směnek mnohem volnější ruce. Vydávajíť samy peníze a nemusí se tedy báti peněžní illikvidity. Mimo to je u nich nebezpečí takovéto inflace úvěrové proto větší, že neplatí za rozpůjčované peněžní kapitály samy vůbec žádného úroku a je tedy celý debetní úrok jejich. Proto jsou jim dána různá obmezení v tomto směru anebo si je banky samy zavádějí: je ustanovena mez, kolik smí býti bankovek nejvýš v oběhu nebo kolik smí nejvýš býti v oběhu bankovek kovem neuhrazených; nebo jest ustanoven poměr, kolik bankovek kovem neuhrazených smí býti vydáno na každou bankovku kovem uhrazenou čili z kolika procent musí býti všechny vydané bankovky uhrazeny zlatem: dvěma pětinaми, jednou třetinou a pod., a mimo to se brzdí výdaji bankovek kovem neuhrazených tím, že se na ně uvaluje daň, rovnající se zhruba úrokovému zisku bank z rozpůjčených těchto bankovek; neeskomptují cedulové banky jiných směnek než směnkы z pohledávek za zboží a lombardují cenné papíry a waranty veřejných skladišť; eskomptují se jen směnkы s dobou ještě nejvýš tříměsíční, tak že se nejdéle po třech měsících musí vydané bankovky vrátiti k bance a nemůže se tedy užívati těchto úvěrů k investicím; směnkы s delší dobou oběžnou, aby se úvěry na ně ztížily, se jen lombardují, a úroková sazba lombardní je vyšší než úroková sazba diskontní.

Ale většina těchto obmezení má význam spíše jen theoretický a snad morální, aby se vzbuzovala důvěra v neuhrazené bankovky. Vždyť dostoupila-li v některém státě někdy vskutku z příčin mimořádných za dob krisí výše obíhajících bankovek horní

ustanovené meze, vždy se musila tato mez zrušiti nebo pošínouti výše, poněvadž mnohem více by se hospodářský život poškodil, kdyby nebylo možno dále již peněz eskomptem nebo lombardem si opatřiti, než vydá-li se jich o něco více než připouštěla ustanovená mez, ostatně často dosti libovolně vykonstruovaná. A podobně je-li ustanoven poměr kovové úhrady vydaných bankovek, i ten se nedal právě v kritických dobách dodržeti, ač by tu mohl neobyčejně posílití důvěru v bankovky, poněvadž rovněž nadělalo by více škody, kdyby se musil další výdaj bankovek vůbec zaraziti. Podobně se má věc v zemích se zlatou měnou se závazkem cedulových bank, že musí předkládané bankovky směňovati za zlato; i toto ustanovení se musilo všude v kritických dobách suspendovati, ač toto zrušení směňování bankovek za zlato v dobách obtížných je tím podivnější, kdyžtě nahromaděné zlato je uchystáno právě jen pro doby nepravidelné, vždyť v pravidelných dobách nikdo se téměř o tuto výměnu neuchází, a nic by v nepravidelných dobách nepůsobilo konejšivěji na veřejné mínění než uvolnění zlata pro oběh.

Celkem je tedy tato kuratela nad správou cedulových bank málo platna a dílem je i zbytečna. Jsou i obavy z onoho strašáku finančních směnek přehnány: vždyť musí se předpokládati v pravidelných případech, kde nejde o nepoctivost, že podatel finanční směnkou troufá si opatřeným úvěrem vydělati nejen na úrok, ale i docíliti ještě nějakého svého zisku, a takové obchody, kde se vydělává, nedají se již předem a limine jako zásadně špatné odmětati.

A podobně je soukromohospodářský zisk akciových cedulových bank u svědomitých a obratných správ jejich dostatečným mementem, aby nevydávaly bankovek lehkomyšlně pro úrokové zisky, při nichž by úvěrovou pohledávku ztrácely, vždyť přes to, že vyplatily ji v papírových bankovkách, jež je stály sice jen papír a tisk, musí tyto vydané a nevrácené bankovky vykazovati dále jako svůj dluh a tudíž i jako ztrátu, zvláště bývají-li povinny nahraditi státu z oběhu nevrácené bankovky u příležitosti, když se mění úprava jejich a všechny dosavadní bankovky se stahují z oběhu. Zase tu vidíme, že musí býti vodítkem soukromohospodářský zájem a ten je daleko spolehlivějším a citlivějším ukazatelem a zároveň ochráncem tak řečených národohospodářských zájmů, rozumějme soukromohospodářských zájmů valné většiny příslušníků státu, než nějaké národohospodářské theoretické

normy a veřejnoprávní zákazy, jež jsou téměř vždy pro jemné a stále se měnící a vyvíjející a do nových forem se odívající ústrojí hospodářského života prostředkem příliš hrubým a těžkopádným.

Mimo to nesmíme zapomínati, že právě ony jako »nebezpečné« střežené bankovky mají svoji velmi důležitou funkci, jimi se reguluje potřeba oběživa, a naopak dokonce i peníze zlaté a jejich náhražky mají také svou konstruktivní vadu.

S jedné strany je totiž velikou výhodou zlatých peněz, že mají svoji vlastní reálnou hodnotu, užitekovou hodnotu své hmoty, a tím je znemožněna jejich reálná inflace, tvorba jich z ničeho, jako je možná u peněz papírových a u zmíněných umělých úvěrů účetních. Ale v této okolnosti vězí i slabina zlatých peněz. Tato jejich vlastní hodnota může sama také kolísati a tím ovšem nastává, jak pochopitelně, v celé soustavě cen všech ostatních statků zbytečný a nevítaný rozruch. A není pochyby, že ani cena zlata není stálá, a je uměle »držena«, aby nekolísala.

Mimo to mají plnoobsažné kovové peníze i tu nevýhodu, že se thesaurují, užívá se jich zároveň jako uschovatele hodnot. Ale ačkoliv rozhodovala v prvotných dobách právě tato vlastnost drahých kovů, že se dobře hodí pro svoji velikou poměrnou cenu a neporušitelnost k thesauraci, o volbě jich pro funkci peněz, dnes na věc nazíráme jinak. Víme, že zadržují-li jednotlivci zbytečně, to jest nad nutnou mez peněžní pohotovosti plnoobsažné kovové peníze, leží tím nejen ladem hospodářský statek, který by mohl sloužiti hospodářskému životu jinde účelněji, a musí se pak množství peněz zbytečně zvětšovati, aby se požadavkům oběhu vyhovělo, ale mimo to ruší tyto nečinné peníze správný přehled o potřebě peněz, kterážto otázka je dnes z nejdůležitějších a ve středu všech úvah o penězích.

Zmínili jsme se již, že hlavním požadavkem, který klademe na peníze jako nutného prostředníka směn a společnou míru všech ostatních statků, je stálost hodnoty, a že po této stránce by byly poměrně nejlepší peníze ryze abstraktní, s jakousi hodnotou ryze nominální, jež by zaručovala nárok na určité množství ostatních statků dle vzájemného poměru cenového těchto ostatních statků; samy peníze nemají nijak do vývoje cen zasahovati, mají býti po této stránce prostředníkem úplně indiferentním. Mimo to má na hodnotu peněz samozřejmě vliv také jejich množství. A tu jsme u nejmouchlostivější stránky

institute peněz. Kdyby nebylo podnikání úvěrového, založeného na cizích kapitálech, a byly zavedeny jen peníze kovové plnoobsažné, pak by množství peněz v oběh daných nemělo toho významu jako v poměrech dnešních; neboť přebytké peníze by se prostě thesaurovaly a kdyby nebylo dost peněz na prostředkování směn a konání plateb, sáhlo by se jako k výpomocnému prostředku: k směnám naturálním a k platbám v naturáliích, jak se ostatně i dnes za kritických dob stává, když funkce peněz z různých příčin selže. Mimo to mohou se peníze z drahých kovů snadno zužitkovati i jinak na výrobu šperků a podobně, a rovněž i naopak ze šperků a zlatých prutů mohou se naraziti peníze, je-li třeba; udržovala by se tímto způsobem tedy celkem potřebná rovnováha.

Jakmile se však započalo podnikati i kapitály cizími, vypůjčenými, a platil se z nich za to úrok, bylo neehospodářským, nechat peníze zbytečně nečinně ležeti, začalo se hospodařiti penězi i tímto technickým směrem. Tímto způsobem využívá se daného množství obíhajících peněz lépe, tak že se nemusí jejich množství tou měrou zvyšovati, jak by jinak se stálým rostoucím hospodářským rozvojem bylo nutné. Ale nejen při platech za nákupy producentů a konsumentů se hleděly peníze lépe využívat. Dalším vývojem úvěru vznikly úvěrové ústředny, jež úsporné kapitály soustřeďovaly a dále rozpůjčovaly a i při tomto úvěrovém prostředkování hleděly vystačiti nejmenšími hotovostmi peněžními. I tu se tedy peníze vkladatelů nejrychleji a pokud možná téměř všechny vracely do oběhu, tak že ladem zůstává nepatrné procento těchto cizích peněz. Proti dosavadním peněžním kapitálům vznikají kapitály pohledávkové, nominální, jež nemají úhradu jen v penězích, jsou investovány hlavně v hmotných hospodářských statech, jež za ně byly pořízeny, mají svoji úhradu v nich, třeba že přímý nárok vkladatelův vůči peněžnímu ústavu zní na pohledávku v penězích. V tomto rozporu, že vkladatel má nárok na pohledávku v penězích splatnou, kdežto vlastně jsou jeho kapitály umístěny v jiném majetku, vězí svrchu zmíněné nebezpečí nelikvidity peněz.

Vznik těchto nominálních čili pohledávkových úsporných kapitálů organicky s institucí peněz a s otázkou množství peněz a rychlostí jejich oběhu vlastně nesouvisí a mohou takovéto pohledávkové kapitály někdy vznikati po případě větší měrou i při menším množství peněz v oběhu a menší jejich rychlosti obě-

hové a naopak. Přinesenými penězi při vzniku těchto pohledávek vkladatel peněžnímu ústavu pouze prokazuje, že vskutku nabyt nároku na příslušné množství ostatních statků, ale že tento nárok neuplatnil, a přepouští jej peněžnímu ústavu a ten pak tento nárok předává dále. Jak mnoho těchto úsporných kapitálů vzniká, závisí hlavně na tom, kolik poživatelé důchodů ze svých důchodů nestrávili, uspořili. Kdyby pohledávky vkladatelů byly nevypověditelné anebo výpověď jejich byla vázána na dlouhé lhůty, pak by měly peněžní ústavy mnohem volnější ruce v rozpůjčování těchto kapitálů podnikatelům a nemusily by se obávat své peněžní nepohotovosti pro případ, že budou vkladatelé žádati třeba všechny své vklady zpět.

Ovšem, peněžní ústavy by si mohly vymíniti na druhé straně u svých dlužníků také výpovědní lhůty, ale pak by se tyto úsporné kapitály minuly hlavním svým cílem; dá se totiž ze dnešní organisace úvěrové užití jen těchto uspořených kapitálů k zápůjčkám dlouhodobým a tudíž k podnikatelským úvěrům investičním, poněvadž u nich možno se ještě nejspíše spoléhati, že nebudou vyžadovány v brzkou zpět. A poněvadž mimo to celkový úhrn těchto vkladů stále roste, žádný národ svých důchodů úplně nestráví, něco z nich uspoří — hlavně rostou ovšem tyto úspory samy ze sebe, svými vlastními úroky — stačí peněžním ústavům v pravidelných dobách poměrně malá pohotovost peněžní, aby zpět vyžádané vklady mohly bez obtíží vypláceti. Kolik asi procent vkladů musí peněžny míti po ruce v penězích, závisí na mnoha různých okolnostech, hlavně na hospodářské vyspělosti země a obyvatelstva, na organisaci peněžnictví, na povaze zaměstnání obyvatelstva, zda totiž jde o zemi v první řadě obchodní nebo průmyslovou anebo agrární, právě tak jako záleží na těchto poměrech při posuzování, které množství peněz země vůbec na zdoání směnných obrátů potřebuje. Chová-li některý peněžní ústav zbytečně veliké hotovosti, je škoda tím způsobená dvojnásobně: nevyužije se hospodářsky úsporných vkladů k úvěrovému podnikání a hlavně k zvětšování a zdokonalování zařízení podnikových, jak by se mohlo, a nevyužije se náležitě peněz po stránce technické a musí jich býti v oběhu více, než by jinak stačilo, což je rovněž škoda, nehledě mimo to ani k té okolnosti, že peněžní ústav musí z přijatých vkladů platiti úrok, kdežto peněžní pokladní hotovosti nenesou ničeho.

Peněžní ústavy jsou tu na rozcestí. Na jedné straně snaha

po největší výdělečnosti nabádá je chovati hotovosti pokud možná nejmenší, ovšem na druhé straně musí také i ze svého soukromohospodářského hlediska uvažovati o škodách a nebezpečích, jež hrozí jim po případě z peněžní nepohotovosti; ale mimo to má v této příčině každý peněžní ústav i jakési poslání celonárodní, nebo, chceme-li, »národohospodářské«: zadržuje-li zbytečně úsporné kapitály u sebe, připravuje o ně národní produkci a zvyšuje zbytečně technickou potřebu většího množství peněz, a to trvalý kmen peněz oběhu nutně stále potřebný, a v tomto směru, ale jen v tomto nepřímém směru, spíše technicky než hospodářsky, souvisí úsporné pohledávkové kapitály s otázkou peněz, zejména s otázkou svrchu dotčenou, že zvýšená nebo snížená oběhová rychlost peněz je téhož účinku jako zvýšení nebo snížení množství peněz v oběhu.

Mimo tyto úvěry poskytované peněžními z úsporných vkladů, hlavně na investiční zařízení, jimiž se umožňuje, aby se národní produkce zvelebovala rychlejším vývojem než by se mohlo díti jen z vlastních prostředků podnikatelů, poskytují peněžní ústavy výrobcům krátkodobé úvěry provozovací, ať již výrobní nebo obchodní: na nákup surovin a zboží, na mzdy a ostatní výlohy. Také tyto úvěry prýští částečně z úsporných vkladů, hlavně však jsou to kapitály oběžné, které v peněžních ústavech ukládají podnikatelé, když jich okamžitě nepotřebují. U těchto úvěrů jsou peněžní ústavy mnohem obmezenější, poněvadž musí býti připraveny, že vklady na běžné účty přijaté mohou býti kdykoli vyžádány zpět. Tyto úvěry jsou umožněny hospodárným využíváním dočasně nečinných kapitálů, a pobádá podnikatele, aby je ukládaly u peněžních ústavů, úrokový zisk, kterého tu jimi docílují. Také u nich jsou peníze jen technickou pomůckou, jimiž se u peněžního ústavu prokazuje, že vkladatel určitý nárok, určitou kupní sílu má, že jí před tím správně nabyl, a nejde tedy o nějaký nárok fiktivní, ale ovšem i tímto způsobem se podporuje hospodárnější využívání obíhajících peněz.

Někdy se při těchto úvěrech na dlužníkovi ani nežadá, aby prokázal, že mu jde o výpůjčku krátkodobou, k běžným účelům provozovacím; a povoluje-li se tento úvěr jen eskomptem nebo lombardem, činí se to spíše se zřetelem na větší bezpečnost pohledávky a nikoliv z obavy, aby tyto úvěry nevybočovaly z mezí.

Za to je vskutku takovéto opatrnosti třeba, povolují-li banky také r y z í úvěry, to jest úvěry nad své vlastní a svěřené jmění,

o nichž svrchu byla zmínka. Ty zhoršují velmi vážně peněžní pohotovost banky, poněvadž se vyplácejí penězi z jiných pramenů došlými, tedy celé ryze z jejích hotovostí, kdežto u zápůjček ostatních se rozpůjčují jen hotovosti prve přijaté a ještě ne celé. Takovéto ryzí úvěry jsou velmi obvyklé u bank cedulových, jsou vlastně výhradním druhem úvěrů, který tyto banky povolují, ježto úsporných vkladů samy nepřijímají a vyplácejí-li povolené úvěry vydávanými kovem neuhrazenými bankovkami, jež je mimo poměrně malý náklad výrobní nic nestojí, a mají tedy v tomto směru velmi široké pole. Nemají tedy zmíněná opatření, že cedulové banky eskomptují obyčejně jen směnky obchodní a povolují jen zápůjčky lombardní, pouze účel bezpečnostní a nejsou ani diktována jen obavami o likviditu, nýbrž vskutku zřeteli na hospodářské poměry celku a jich zdravý vývoj další, třeba byla i zdánlivě proti soukromohospodářským výdělečným jejích zájmům. Těmito bankovkami se vskutku rozmnožuje množství obíhajících peněz a zvyšuje se úhrnná trvajících kupní síla, představovaná dosavadními obíhajícími penězi — a ovšem i hotovostmi u bank, přijímajících vklady na vkladní knížky, na běžné a žirové účty — a úspornými, běžnými a žirovými pohledávkami bank.

A proč nemají tyto bankovky vliv na kupní sílu obíhajících peněz, proč ji poměrně nesnižují, a nepůsobí poměrné zvýšení cen, když se na druhé straně zároveň v témž poměru nezvyšuje úhrn statků a porušuje se tedy dosud platný cenový poměr? Tu jsme u závažného problému tak řečených výpomocných či doplňkových peněz, jako jsou právě neuhrazené bankovky, s nímž souvisí úzce problém druhý, již svrchu nadhozený, totiž vztahu množství obíhajících peněz k oběžné jich rychlosti a naopak.

Nemůže býti pochybnosti o tom, že každý jednostranný výdaj papírových peněz má za okolností jinak stejných tendenci ceny zvyšovati, jak nejlépe dokazují ceny zboží ve všech zemích, jež sáhly k inflaci papírových peněz. Ale zmíněný výdaj neuhrazených bankovek se podstatně liší od inflačního výdaje jiných papírových peněz, zejména státovek, tím, že uměle jimi rozmnožená kupní síla peněz, jež by se jinak musila projevit sníženým podílem ostatních směňovaných statků na jednici peněžní připadající, je paralysována zvýšenými obraty zboží; neboť jako zvýšená obratová rychlost peněz umožňuje, že se nemusí při zvýšeném počtu uskutečněných směn zboží zvětšovati množství obí-

hajících peněz, poněvadž dvakrát za určité období přijatý a vydaný peníz vykoná týž úkol jako dva peníze jednou za totéž období přijaté a vydané, tak i na druhé straně zdvojnásobí-li se v témž období počet nákupů a prodejů zboží, musí se rovněž zdvojnásobiti množství peněz, jimiž se mají tyto zvýšené obraty zaplatiti. Proto nemá-li výdaj neuhrazených bankovek, to jest peněz, při jichž výdaji není zároveň prokázáno, že příslušný nárok na ostatní věcné statky, proti nimž se peníze staví, tu vskutku jest, ježto již prve byl vznikl, což jinými slovy znamená, že prve byly o tutéž hodnotu rozmnoženy ony ostatní statky, míti vlivu na ceny a nemá-li porušiti dosud platnou rovnováhu, musí cedulové banky, vydávající neuhrazené bankovky, dbáti toho, aby bylo prokázáno, že nastal nebo nastane zvýšený obrat na straně zboží a neporuší se dosavadní rovnovážný stav. Tento očekávaný zrychlený obrat budoucí je prokázán tím, že uchazeč o směnečný úvěr podává k eskomptu směnku obdrženou za prodané zboží, čímž zároveň projevuje úmysl, obdrženými penězi znovu podnikati, podnikati tedy dříve, než mu bude peníz za prodané zboží zaplacen, podnikati rychleji, podnikati dvojnásob; kdežto eskomptuje-li banka dvě směnky, obdržené uchazeči o úvěr za totéž zboží, ježto totéž zboží bylo prodáno producentem dříve prostředníkovi a ten je teprve prodal konsumentovi, jde s našeho hlediska o legální zdvojnásobení směných obrátů zboží v minulosti a o další znásobnění v budoucnosti. Proto nepůsobí za těchto kautel vydané neuhrazené bankovky inflačně na ceny.

Ale tcho »národohospodářské« stanovisko je »theoreticky« až zbytečně opatrné, je za dnešních poměrů poněkud zpátečnické a dá se ostatně poměrně snadno obcházeti; vždyť již samo poskytování zápůjček lombardem státních půjček a půjček veřejných korporací a výplata jich neuhrazenými bankovkami je odklonem od zásady, že jen zvýšený obrat zboží odůvodňuje vyšší výdaj peněz. Opakujeme, za normálních okolností musí býti spolehlivější známkou, zda je zvýšený oběh peněz i s celkového hlediska prospěšný či nikoliv, hlavně okolnost, že si uchazeč o úvěr troufá obdrženými penězi vydělati nejen na úrok, který bude ze zápůjčky platiti, ale mimo to doufá, že mu ještě zbude přiměřený podnikatelský zisk. Zvýšení nebo snížení sazby diskontní je a musí býti dostatečnou vzpruhou i brzdou.

Ale vraťme se po této odbočce k vlastnímu svému problému

cenovému. Hlavním požadavkem při řešení otázky peněz zůstává, jak jsme viděli, aby jednice peněžní sama nekolísala a nerušila daného rovnovážného cenového poměru, aby ceny se upravovaly podněty vycházejícími výhradně jen se strany zboží a se strany statických důchodů a nikoli se strany peněz. Což však neznamená, že by množství obíhajících peněz musilo zůstatí totéž; naopak, viděli jsme, že záchvěvy cenové, způsobené občasným vzestupem a poklesem hospodářských poměrů čili konjunkturami, se dají nejlépe tlumiti zvýšením nebo snížením množství obíhajících peněz, zvláště penězi výpomocnými, doplňkovými, neuhrazenými bankovkami. Ale přes to vyskytlí se, jak svrchu zmíněno, dokonce návrh,*) aby se nastoupila při řešení problému stálosti cen a ochrany jich proti konjunkturám naporům cesta opačná, aby se totiž měnila hodnota peněžní jednice: zvyšovala se, když konjunktura stoupá, a snižovala se při jejím poklesu, tak že by ceny statků zůstávaly číselně nezměněny a byly tímto způsobem chráněny před konjunkturými pohyby a tlumily by konjunkturné výchyly samy. Při prvním způsobu, dosud užívaném, vydávají-li se výpomocné bankovky, mírní se chvilkové náběhy k vzestupům cenovým, jejichž prvotný podnět vychází od zvýšené poptávky po statečích, vyvolané zvýšenou, rychlejší produkcí, v druhém případě zvyšuje se hodnota směnné jednice peněžní, aby cenová čísla mohla zůstatí táz.

Úvěr.

Se zřetelem na produkci třeba lišiti úvěr dvojího druhu. Buď jde o úvěr zakladatelský, který převádí nové drobné úsporné kapitály z rukou strádálů, kteří nechťí nebo nemohou podnikati, do rukou podnikatelů a umožňuje jim zvětšovati hlavně trvalejší zařízení podniku a rozšiřovati tedy produkci více než by byli s to z vlastního svého jmění, anebo je jen úvěrem pomocným, kterým si opatřují podnikatelé buď rovněž z úsporných kapitálů nově vzniklých anebo z kapitálů trvajících a jen dočasně nevyužitých krátkodobé výpomoci na nákup surovin, výplat mezd a ostatních běžných výloh produkčních, aby mohli za dosavadních svých produkčních zařízení více produkovati, než vlastní jejich oběžný kapitál dopouští, anebo aby mohli produkci dříve opěťovati, než ještě vyprodali zásoby z produkce předešlé.

*) Irving Fisher, The purchasing power of money. (R. 1911.)